

Anna Nadolska-Styczyńska

Polskie Towarzystwo Ludoznawcze Oddział w Łodzi

„Muzeum etnograficzne na rozdrożu” Czwarte wiosenne seminarium muzeologiczne

W latach ubiegłych Katedra Etnologii UMK oraz Wydział Teologii UWM i Misyjne Seminarium Duchowne Księży Werbistów w Pieniężnie organizowały cykl spotkań pod wspólnym tytułem „Wiosenne Seminarium Muzeologiczne”. Do roku 2019 spotkaliśmy się trzykrotnie, a relacje z konferencji i niektóre teksty wystąpień zostały opublikowane w ZWAM. Pierwsze spotkanie, zatytułowane *Sacrum w muzeum*¹, odbyło się w roku 2014 i poruszało zagadnienia związane z desakralizacją obiektów kultu przenoszonych do placówek muzealnych [Nadolska-Styczyńska 2015]. Drugie: *Na szlaku. Muzea a turystyka*², zorganizowane w roku 2016, omawiało miejsce polskich muzeów etnograficznych w systemie organizacji turystyki [Nadolska-Styczyńska 2016]. Trzecie spotkanie, w roku 2018, dotyczyło zadań i problemów związanych z powiązaniem muzeów z miejscem ich działania i nosiło tytuł: *Muzeum w mieście*. Cykl naszych seminariów przerwała pandemia, ale w roku bieżącym powróciliśmy do tej idei i w maju (13–15) odbyło się **Czwarte Wiosenne Seminarium Muzeologiczne**, które tym razem przyjęło jako główny temat zagadnienie roli i pozycji współczesnego muzeum etnograficznego, pt.: *Muzeum etnograficzne na rozdrożu*. Organizatorami

¹ Teksty ze spotkania zamieszczono w drugim numerze ZWAM, *Sacrum w muzeum — po spotkaniu w Pieniężnie* (s. 131–171).

² Wybrane teksty zamieszczono w numerze: *Na szlaku. Muzea a turystyka. Po spotkaniu w Pieniężnie*, ZWAM, 2016, nr 3 (s. 73–142).

tegorocznego spotkania były Polskie Towarzystwo Ludoznawcze Oddział w Łodzi i Dom Misyjny św. Stanisława Kostki w Chłudowie, a także Redakcja czasopisma „Zbiór Wiadomości do Antropologii Muzealnej” (ZWAM) we współpracy z Sekcją Muzeologiczną Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego oraz Katedrą Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Zmieniło się także miejsce spotkania, tym razem spotkaliśmy się bowiem w Domu Misyjnym św. Stanisława Kostki w Chłudowie (SVD) pod Poznaniem. Do Rady Naukowej spotkania zaproszono: prof. dr. hab. Jana Jacka Pawlika SVD (em. prac. UWM w Olsztynie); prof. dr. hab. Jana Święcha (em. prac. Instytutu Etnologii i Antropologii Kulturowej UJ) oraz dr. Huberta Czachowskiego (Muzeum Etnograficzne im. M. Znamierowskiej-Prüfferowej w Toruniu). Opiekunem naukowym seminarium była dr hab. Anna Nadolska-Styczyńska (em. prof. UMK, reprezentująca tym razem łódzki Oddział PTL). Funkcję sekretarzy pełnili dr Damian Kasprzyk (Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej UŁ/PTL Oddział w Łodzi) i dr Rafał Kleśta-Nawrocki (Katedra Etnologii i Antropologii Kulturowej UMK).

Uczestnicy seminarium w Chłudowie, fot. o. Franciszek Bąk SVD

Spotkanie poświęcone było współczesnej sytuacji i kondycji polskiego muzealnictwa o tematyce etnograficznej. W początku XXI wieku na większą skalę zaczęto wprowadzać w Polsce zasady „Nowej Muzeologii”. Odbyło się kilka konferencji poświęconych temu zagadnieniu, a tematyka muzeologiczna, ograniczająca się wcześniej przeważnie do środowiska muzealników, w sposób znaczący stała się obiektem zainteresowań także polskich badaczy akademickich. W roku 2010 ukazała się publikacja *Muzeum XXI wieku — teoria i praxis*, będąca pokłosiem spotkania zorganizowanego przez Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie [Kowalska, Urbaniak red. 2010]. W roku 2012 powstało czasopismo „Zbiór Wiadomości do Antropologii Muzealnej”, które swój pierwszy numer (2014) poświęciło wizji współczesnego muzeum etnograficznego. Rozpisana wówczas przez Redakcję ankieta pozwoliła na uzyskanie interesujących wizji dobrego, nowoczesnego muzeum etnograficznego i sprecyzowanie widocznych w tym zakresie potrzeb³.

Celem tegorocznego spotkania stało się zestawienie ówczesnych wyobrażeń dotyczących polskiego muzealnictwa o tematyce etnograficznej z polską rzeczywistością roku 2024. Poszukiwaliśmy odpowiedzi na podobne pytania, ale w kontekście realizacji tych założeń. Oto wykaz podstawowych zagadnień, które planowano poruszyć w ramach prezentowanych tekstów i dyskusji:

1. Czym jest dzisiaj w Polsce muzeum o tematyce etnograficznej i jaka jest jego współczesna rola?
2. Jakie jest miejsce muzeów etnograficznych w systemie polskiego muzealnictwa? Muzeum etnograficzne *versus* muzea sztuki i muzea historyczne?
3. Jakie są współczesne kierunki dokumentacji i budowania kolekcji w muzeach etnograficznych? Jak zmieniły się obszary kolekcjonowania? Jakie postawy przyjmują muzea etnograficzne wobec zasady zbywalności obiektów? A jakie wobec idei dekolonizacji? (Współpraca ze społecznościami źródłowymi, zwrot obiektów przejętych w sposób wątpliwy etycznie lub prawnie itd.).
4. W jaki sposób muzea prowadzą prace badawcze i uczestniczą we współczesnych nurtach etnologii/antropologii kulturowej?
5. Jakie relacje łączą muzea etnograficzne z etnologią akademicką?
6. Czy i w jakim zakresie muzea prowadzą współpracę międzynarodową?

³ „Ankieta ZWAM”, ZWAM, 2014, nr 1, s. 11–176.

7. Jaki charakter ma dzisiaj działalność edukacyjna? Jakie są zakresy i formy edukacji i partycypacji zewnętrznej?
8. Jakie problemy napotykają polskie muzea etnograficzne w ramach współpracy z otoczeniem zewnętrznym?

Do udziału w spotkaniu zostali zaproszeni muzealnicy i akademicy związani z polskim muzealnictwem etnograficznym i prowadzący badania dotyczące wymienionych tematów. W sumie w seminarium udział wzięło 16 osób, reprezentujących cztery ośrodki uniwersyteckie i pięć muzeów. Zaproponowane przez gości referaty pogrupowane zostały w cztery zespoły tematyczne.

Pierwszy dotyczył historii, współczesności i tożsamości muzealnictwa etnograficznego. W jego ramach dr Hubert Czachowski (Muzeum Etnograficzne w Toruniu) w wykładzie: *Skąd przychodzimy? Kim jesteśmy? Dokąd zmierzamy? Muzealnictwo etnograficzne na rozdrożach* przypomniał najważniejsze fakty z historii polskiego muzealnictwa etnograficznego, wskazując na nowatorstwo teorii i strategii uznanych nestorów naszej dyscypliny. Ich postawy badawcze, konsekwencja i wiedza pozwoliły na wykorzystywanie w działaniach zasad i teorii, których nie powstydziliby się obecnie żadne szanujące się muzeum. Do dzisiaj są oni zatem i być powinni naszymi mistrzami. Współczesność kulturowa była dla nich tak samo ważna jak tradycja, a nowatorstwo stosowanych metod nie zawsze było rozumiane i dobrze oceniane przez decydentów. Autor sformułował także ważne pytanie o miejsce muzeów etnograficznych w świecie współczesnej humanistyki. Antropologia kulturowa rozwija się w najrozmaitszych kierunkach, wkraczając na pola zajmowane m.in. przez medycynę, politykę czy ekonomię. Gdzie pośród tych nowych zakresów zainteresowań jest przestrzeń dla muzeów etnograficznych?

Następnie dr Magdalena Kwiecińska (Muzeum Tatrzańskie) wygłosiła referat: *Bronisław Piłsudski i rozwój działalności etnograficznej na rzecz Muzeum Tatrzańskiego*, dotyczący projektu autorstwa Bronisława Piłsudskiego zawierającego wytyczne w zakresie strategii, organizacji i zasad działania muzeum etnograficznego. Wskazała na jego prekursorstwo i ponadczasowość. Autorka omówiła także sposoby realizacji tych założeń przez jego współpracowników i uczniów: Bronisławę Giżycką i Juliusza Zborowskiego.

Kolejne dwa referaty przedstawiały niełatwe dzieje powojenne polskiego muzealnictwa etnograficznego, w kontekście zastosowania narzuconej

odgórnie w latach 50. XX wieku zasady centralizacji zbiorów w muzeum warszawskim. Doktor Marta Skwirowska (Państwowe Muzeum Etnograficzne w Warszawie) w swoim wystąpieniu *Rozproszone kolekcje. Polityka władz polskich po 1945 roku w odniesieniu do zbiorów muzealnych, na przykładzie pozaeuropejskiej kolekcji PME* omówiła szeroko uwarunkowania społeczno-polityczne podejmowanych wówczas decyzji. Z kolei dr hab. Joanna Minksztym (Muzeum Etnograficzne w Poznaniu) w wykładzie *O potrzebie wewnętrznej dekolonizacji. Poznańskie kolekcje z obszaru Afryki, Azji i Pacyfiku w zbiorach Państwowego Muzeum Etnograficznego w Warszawie* poruszyła bardzo aktualny, „gorący” i dotyczący kilku muzeów problem dzisiejszych konsekwencji prawno-organizacyjnych i merytorycznych, jakie za sobą pociągnęły ówczesne decyzje. Są one bowiem do dzisiaj źródłem konfliktów związanych z podejmowanymi próbami odzyskania zdeponowanych w PME kolekcji przez ich pierwotnych muzealnych właścicieli.

Po tej części obrad odbyła się gorąca dyskusja mająca za temat *Dzieje polskiego muzealnictwa etnograficznego a muzea XXI wieku. Dorobek czy bagaż?*. Uczestnicy zgodzili się, że należy czerpać siły i zasady działania z doświadczenia i dorobku nestorów muzealnictwa etnograficznego, zaznaczając konieczność nadążania za współczesnymi trendami i paradygmataми etnologii-antropologii kulturowej, nie zapominając o uwzględnianiu wątków tradycyjnej etnografii. Współczesne nowe obszary zainteresowań, związane z tzw. zwrotem plebejskim (chłopskim) w humanistyce, otwierają etnograficznym muzeom możliwości podejmowania nowych działań, adresowanych do muzealnej publiczności. Jednak owe nowe trendy społecznych zainteresowań niosą także pewne niebezpieczeństwo zbyt rychłych merytorycznych uproszczeń, historycznych oraz etnograficznych. Jak każda moda mogą powodować usuwanie przypadków trudniejszych do akceptacji przez szersze grono odbiorców.

Z kolei w toku burzliwej i niezmiernie konstruktywnej dyskusji nad drugim problemem ustalono, że bezwzględnie powinno się go rozwiązać polubownie, wykazując dobrą wolę i zrozumienie wspólnoty interesów polskiego muzealnictwa etnograficznego. Dyskutanci byli zgodni co do tego, że obiekty, których proveniencja jest możliwa do określenia, powinny zostać przekazane pierwotnym właścicielom, a forma i zakresy tych działań winny być ustalane między poszczególnymi muzeami a PME.

Spotkanie drugie poświęcone było dziejom obiektów etnograficznych, jakie trafiają do polskich muzeów. Jako pierwszy wygłosił referat prof. dr

hab. Jacek Jan Pawlik. Wykład pod znamienym tytułem *Martwe fetysze* dotyczył powszechnego w muzealnictwie zabiegu oczyszczania przedmiotów kultów afrykańskich z „niepotrzebnych” — zdaniem konserwatorów — elementów, stanowiących pozostałości ofiar nakładanych na fetysz w ramach działań kultowych. Ich usunięcie umożliwia pełne uwidocznienie obiektów sztuki, ale pozbawia obiekt kultu pierwotnej „mocy” i tym samym całkowicie niszczy jego prawdziwy kontekst kulturowy. Kolejny referat, wygłoszony przez dr Joannę Wasilewską (Polski Instytut Badań nad Sztuką Świata) *Etnografia czy sztuka? Pytanie niepotrzebne* — wskazywał na niepotrzebne przeciwstawianie sobie etnografii i historii sztuki w kontekście pracy muzeów o specjalności kultur pozaeuropejskich. Każdy pracownik takiego muzeum musi być po trochu etnologiem, a po trochu historykiem sztuki, aby mógł odnaleźć, pojąć i wykorzystać w swojej pracy niuanse kulturowe ukryte w posiadanych przez muzeum obiektach. Natomiast Monika Kwaśniewska (Muzeum Misyjno-Etnograficzne w Pieniężnie) w referacie *Pomoc misjonarzy w pozyskiwaniu nowych obiektów do kolekcji Muzeum Misyjno-Etnograficznego w Pieniężnie* opisała współpracę muzeum z werbistami. Pomagali oni uzupełnić zbiory o obiekty, których w kolekcji nie było, a które okazały się niezbędne w związku z realizacją nowej wystawy stałej.

W wystąpieniu *Muzeum na cenzurowanym. Przykład wystawy „Noanama” Borysa Malkina w Muzeum Etnograficznym w Zurychu* dr Magdalena Nierzwicka (Muzeum Okręgowe w Toruniu) zwróciła uwagę na różnice widoczne w podejściach polskich i niemieckich specjalistów do realizacji idei „muzealnej dekolonizacji”. Wystąpienie kolejnej uczestniczki — Katarzyny Podymy (Muzeum Miejskie w Żorach) nosiło tytuł *Muzealna kolekcja pozaeuropejska. Trudne życie obiektów*. Prelegentka wskazała na trudne warunki planowania i poszerzania we współczesnych realiach społecznych i politycznych kolekcji o tej tematyce. Podkreśliła zarazem rolę i znaczenie dobrego porozumienia muzeum z organizatorem i konieczność dostosowywania zarówno wizji merytorycznej, jak i jej realizacji do potrzeb otoczenia zewnętrznego. Spotkanie zakończyła dr hab. Anna Nadolska-Styczyńska (PTL Oddział w Łodzi; KEiAK UMK) krótkim wystąpieniem zatytułowanym: *Dzieje kolekcji, czyli biografii rzeczy ciąg dalszy*, skupiając się na problemie dotyczącym nie tylko etnograficznego muzealnictwa, a polegający na świadomym, często celowym dzieleniu prywatnych kolekcji na mniejsze części, które ostatecznie trafiają do rozmaitych muzeów. Zakup

całego zbioru bywa rzadkością i wiąże się z koniecznością zdobycia docelowego grantu, co zazwyczaj jest niełatwe. Kolekcja natomiast jest zbiorem autorskim: formowanym celowo, świadomie i z konkretnymi intencjami autora, który nadaje jej nie tylko kształt, lecz także charakter. Stanowi bowiem odbicie jego zainteresowań, wizji świata i osobowości. Jej rozbitcie pozbawia ją większości tych cech. A. Nadolska-Styczyńska zaznaczyła, że nie ma gotowych recept na uniknięcie takich praktyk, i otworzyła dyskusję dotyczącą możliwości zmniejszenia ich konsekwencji. Obecni przyznawali, że „parcelacja” prywatnych kolekcji w aktualnych warunkach magazynowych i finansowych polskich muzeów jest nie do uniknięcia. Należy zatem skupić się na zmniejszeniu kosztów merytorycznych tej praktyki przez rozwinięcie współpracy między poszczególnymi jednostkami, do których trafiły zabytki. Może to odbywać się na zasadzie podejmowania wspólnych projektów muzealnych skupiających obiekty pochodzące z jednego zbioru, w tym wystaw i publikacji poświęconych poszczególnym kolekcjonerom. Wymieniano liczne przeszkody (głównie finansowe, ale także organizacyjne), które niezmiernie utrudniają tego typu działania. Jednocześnie zarówno zbiorcze wydawnictwa, jak internetowe bazy danych, które pozwoliłyby na pełną orientację w zasobach danej kolekcji, wymagają znacznych nakładów finansowych, a nie są uznawane i przez organizatorów, i ministerstwo za priorytetowe⁴. Dyskusja płynnie przeszła w rozmowę nad zakresami teoretycznymi i strategiami kolekcjonerskimi polskiego muzealnictwa etnograficznego, które całymi miesiącami musi ograniczać się do przyjmowania darów, jest bowiem notorycznie niedofinansowane, a magazyny najczęściej wołają o natychmiastowy ratunek i reorganizację. Dyskutanci byli zgodni co do tego, że zarówno pojedyncze zakupy, jak pozyskiwanie obiektów w terenie muszą być ściśle powiązane

⁴ Pewnym rozwiązaniem, podsunętem mi już po zakończeniu seminarium przez dr. hab. Jerzego Nadolskiego, jest metoda przyjęta i realizowana przez muzea przyrodnicze. Dane z poszczególnych kolekcji są przez muzea wpisywane wstępnie do dokumentu w programie Excel, a następnie przesyłane przez zrzeszone placówki do koordynatora i rejestrowane w GBIF (Global Biodiversity Information Facility). System ten umożliwia rejestrację kolekcji w bazie danych, w której zawarte są kompleksowe informacje dotyczące wprowadzonego eksponatu z podaniem m.in. gatunku, rodzaju kolekcji, miejsca czy sposobu jego pozyskania. Szanse na szybką realizację analogicznego przedsięwzięcia w odniesieniu do instytucji etnologicznych są w obecnych realiach bardzo niewielkie. Natomiast ten wstępny, oparty na systemie Excel zespół działań, chociaż niedoskonały, jako że nie sposób za jego pomocą uwzględnić wszystkich danych dotyczących obiektów, to w kontekście poruszanego problemu kolekcji autorskich mogłoby, w moim przekonaniu, być źródłem podstawowych informacji, ułatwiających muzeom podejmowanie wspólnych działań o różnorodnym charakterze.

z misją muzeum, otwartą także na nowe trendy etnologii/antropologii. W sposób naturalny wypłynął tutaj temat deakcesji, będący świadectwem mieszanych opinii dotyczących jej roli i skutków odnośnie do formowania zbioru. Zarazem uczestnicy dyskusji zgodni byli co do potrzeby wymiany obiektów między polskimi muzeami etnograficznymi, odbywającymi się według wspólnie wypracowanych zasad. Podjęto także temat sposobów pozyskiwania przez polskie muzea etnograficzne obiektów ilustrujących kulturę z obszarów spoza Europy. Zbiory te są dziś przedmiotem krytyki, a muzea są oskarżane o promowanie kolonializmu. Podkreślano specyfikę tej gałęzi polskiego kolekcjonerstwa i omawiano rozmaite rozwiązania wystawiennicze i edukacyjne stosowane przez poszczególne muzea.

Spotkanie trzecie poświęcone było współpracy muzeów etnograficznych z „otoczeniem zewnętrznym”. Rozpoczął je dr Rafał Kleśta-Nawrocki (Katedra Etnologii i Antropologii Kulturowej UMK) referatem: *Z terenu do muzeum. Współczesny przykład współpracy między akademią a muzeum*. Autor przedstawił opis badań terenowych prowadzonych w roku 2019 na obszarze ziemi dobrzyńskiej (powiat rypiński), w których trakcie przeprowadzono prawie 80 wywiadów. Zaprezentował założenia i efekty przedsięwzięcia, łączącego ideę muzealniczą (opracowanie merytoryczne zbiorów izby regionalnej) z badaniami terenowymi i praktykami akademickimi studentów Katedry Etnologii i Antropologii Kulturowej UMK. Wskazał przydatność zbieranego w terenie materiału dla muzealnych aplikacji, a tym samym potencjalne pola współpracy i ewentualne możliwości ekspozycyjne zebranego materiału. Dokumentacja badań została zarchiwizowana i posłużyła ostatecznie budowie stałej ekspozycji w Muzeum Ziemi Dobrzyńskiej w Rypinie. Omówiony przykład ukazał, jak akademickie terenowe badania etnograficzne mogą zostać wykorzystane w muzealnictwie, gdyż muzeum, przez swoje możliwości ekspozycyjne, może jako jedyne odzwierciedlić „terenowe artykulacje badanych społeczności”.

Następnie Ewa Prądyńska (Muzeum Narodowe w Szczecinie) omówiła efekty międzynarodowego projektu badawczego: *TPAAE — bilans zysków i strat. Udział Muzeum Narodowego w Szczecinie w realizacji projektu „Trans-cultural Perspective in Art and Art Education” finansowanego w ramach programu EU Horyzont 2020*. MNS było jednym z trzech beneficjentów tego, zakończonego w początku czerwca, przedsięwzięcia. Pozostali to Akademia Sztuki w Szczecinie (AS) (koordynator całego projektu) oraz Università degli Studi w Maceracie (UNIMC). Partnerami projektu były

z kolei: Kenyatta University w Nairobi (KU), Pwani University College w Kilifi (PUC) i Distant Relatives Events Limited w Kilifi (BTB), zastąpiony w 2022 roku przez Technical University w Mombasie (TUM). Muzeum Narodowe w Szczecinie po raz pierwszy zaangażowało się w realizację tak dużego międzynarodowego projektu badawczego i autorka wystąpienia, będąc koordynatorką TPAAE z ramienia MNS, omówiła jego założenia, opisała badania (także terenowe) związane z realizacją oraz podzieliła się swoimi doświadczeniami z zarządzania wspomnianym projektem.

Referat wygłoszony przez dr Magdalenę Zych (Muzeum Etnograficzne im. Seweryna Udzieli w Krakowie): *Punkty przecięcia. O spotkaniach i muzeum etnograficznym* poświęcony był interesującemu projektowi pozyskiwania dodatkowych informacji na temat posiadanej już przez krakowskie Muzeum Etnograficzne kolekcji obiektów syberyjskich. Został on zrealizowany w ramach badań etnologicznych prowadzonych na Syberii, wśród grup etnicznych, z których pochodziły przywiezione przed ponad stu laty obiekty. Autorka w swoim wystąpieniu podkreślała wielowątkowość tych badań, łączących uczestników projektu i przedstawicieli miejscowych kultur. Projekt nie tylko pozwolił na rozszerzenie zakresu informacji dotyczących kontekstów kulturowych posiadanych, cennych zbiorów, pochodzących z początków XX wieku. Dzięki tym spotkaniom, rozmowom i konsultacjom, przedstawiciele miejscowych grup etnicznych mogli pokazać swoim krajanom dawne wytwory ich kultury oraz przypomnieć ich, zapomniane już dzisiaj, konteksty.

Ten blok wypowiedzi zakończyła dr Ewa Rossal (Muzeum Etnograficzne im. Seweryna Udzieli w Krakowie) referatem: *Artystki i artyści w muzeum etnograficznym. Konteksty i pułapki współpracy na przykładzie MEK*, przytaczając konkretne przykłady problemów, jakie napotkała w ostatnich latach jej macierzysta placówka, a które były efektem powszechnego niestety w polskim muzealnictwie (także etnograficznym) nierównego traktowania roli i praw autorskich muzealnika-kuratora oraz osoby odpowiedzialnej za oprawę plastyczną wystaw realizowanych w muzeach.

W dyskusji towarzyszącej panelowi omawiano zagadnienie współpracy międzynarodowej i naukowo-badawczej polskiego muzealnictwa etnograficznego. Podkreślono, że ścisła współpraca ze środowiskiem akademickim umożliwia aktualizację sposobu myślenia o kulturze i szybką analizę zastosowania w muzealnictwie nowych paradygmatów etnologii — antropologii kulturowej. Z kolei włączenie pracowników akademickich w nurt

działalności naukowej muzeów jest jedyną metodą przełamania istniejących międzyśrodkowych dychotomii. Współpraca międzynarodowa zaś stawia przed muzealnikami wiele dodatkowych, także pozamerytorycznych wyzwań., zarówno w zakresie organizacyjno-finansowym, jak różnic historycznych i kulturowych, które trzeba przewyciężyć, podejmując współpracę z przedstawicielami innych narodów. Ponadto realizatorzy (zazwyczaj indywidualni) projektów nieczęsto otrzymują należyte wsparcie merytoryczne ze strony organizatorów i przełożonych.

Czwarte i ostatnie spotkanie poświęcono tematowi: *Muzeum inkluzywne i partycypacyjne. Idea a rzeczywistość*. Rozpoczął je dr Damian Kasprzyk (Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej UŁ), wygłaszając referat: *Nowa klasa próżniacza jako wyzwanie dla muzeum*. Wystąpienie dotyczyło postaw i oczekiwań człowieka ukształtowanego w „dynamicznie zmieniającym się świecie współczesnym”. Referent postawił pytanie: w jakim stopniu muzeum ryzykuje utratę swojej tożsamości, próbując dostosować się do gustów i oczekiwań przedstawicieli owej tytułowej „nowej klasy próżniaczej”?

Kolejne wystąpienia odnosiły się do codziennej działalności i programami działań edukacyjnych polskich muzeów etnograficznych. Doktor Olga Kwiatkowska (Muzeum Etnograficzne w Toruniu) referat *Gra w edukację* poświęciła refleksji nad fenomenem edukacji muzealnej, która stała się ostatnio jednym z głównych elementów koncepcji muzeów, ściśle powiązanym z jego strukturą i misją, ale bardzo głęboko uwikłanym w skomplikowane otoczenie, w którym funkcjonuje. Prelegentka przybliżyła także widoczne od kilku lat zjawisko autodefiniowania i budowania tożsamości grupy edukatorów muzealnych.

Z kolei Iwona Świętosławska swój referat *Etnografia muzealna — źródło niewyczerpane. Postscriptum* poświęciła włączaniu w projekty i programy edukacji muzealnej problematyki związanej z kryzysem klimatycznym. Podkreśliła, że muzea jako instytucje cieszące się dużym zaufaniem społecznym mają możliwości i obowiązek działania na rzecz popularyzacji idei ekologii i ochrony przyrody. Szczególna rola przypada tu zdaniem autorki placówkom etnograficznym, które wobec zachodzących zmian powinny nie tylko je rejestrować, lecz także tłumaczyć zachodzące procesy, przypominając rozwiązania stosowane w przeszłości, w ramach zrównoważonej gospodarki zasobami przyrodniczymi.

Tę część spotkania podsumowano w dyskusji: *Partycypacja w inkluzywnym muzeum. Hasło, fasada czy stary temat w nowym opakowaniu?*. Jej uczestnicy podkreślali wagę tych idei w koncepcji współczesnego muzeum. Omawiali dobre i złe strony powszechnego podążania muzeów za dostosowaniem się do wymogów stawianych muzeum XXI wieku, które czasami przybiera niestety formę płytkich i krótkotrwałych akcji, wskazując na niezrozumienie idei inkluzywności i absolutną fasadowość podejmowanych działań. Podobne opinie dotyczyły idei partycypacji, która stosowana „na siłę”, bez odpowiedniej refleksji i doświadczenia, może przynieść więcej szkody niż pożytku. Od konkretnych zagrożeń fizycznej substancji instytucji muzealnej i zbiorów poczynając, na zagrożeniu tożsamości muzeum kończąc. Jednocześnie uczestnicy dyskusji podawali liczne przykłady działań podejmowanych przez polskie muzea etnograficzne, zarówno dzisiaj, jak w latach 80. i 90. XX wieku, które miały i mają wszelkie znamiona właściwie przeprowadzonej, przemyślanej i skutecznej partycypacji. Padły także liczne przykłady wieloletniego już otwierania się polskich muzeów na potrzeby osób niepełnosprawnych i wykluczonych, przez realizowanie wartościowych działań edukacyjnych na terenie muzeów i na zewnątrz placówek. Wnioski z dyskusji wskazywały na potrzebę poważnego traktowania współczesnych trendów muzealnictwa, z poszanowaniem i uznaniem zasług poprzednich pokoleń polskich muzealników, które realizowały te idee z potrzeby i doświadczenia, a nie jedynie w wyniku nowych zadań stawianych tym instytucjom przez organizatora czy środowisko.

Seminarium zakończyła kolejna, podsumowująca je dyskusja: *A zatem — dokąd i w jaki sposób?*. Podczas wymiany opinii i propozycji wyboru przez polskie muzea etnograficzne właściwych dróg rozwoju uznano, że największą wartością polskiego muzealnictwa etnograficznego winna być jedność środowiska i wzajemna współpraca. Mówienie jednym głosem pozwoli na podkreślenie różnorodności dziejów, kolekcji i misji, ale także na ich wzajemne poznawanie i wspólne rozwiązywanie najtrudniejszych problemów.

Uznano ostatecznie, że „Rozdroże nie jest takie złe. Pozwala na wybór własnej drogi działania”. Byle wszystkie drogi prowadziły do wspólnego celu, jakim jest rozwój polskiego muzealnictwa etnograficznego i zachowanie jego tożsamości.

Uczestnicy seminarium zadeklarowali chęć zaprezentowania swoich poglądów w postaci artykułów, które zamieszczone zostaną w 11 numerze

„Zbiór Wiadomości do Antropologii Muzealnej”, i większość wywiązała się z obietnicy. Natomiast dr Joanna Wasilewska zamiast treści wystąpienia wygłoszonego w Chludowie zaproponowała przygotowanie do publikacji tekstu dotyczącego potencjału rozwoju muzeów etnograficznych, przedstawionego z punktu widzenia historyka sztuki, a będącego poniekąd także rezultatem przemyśleń autorki po odbytym spotkaniu. Zatem efekty „Czwartego wiosennego seminarium muzeologicznego — Muzeum etnograficzne na rozdrożu” mogą Państwo poznać w niniejszym numerze naszego czasopisma. Zapraszam do lektury.

Bibliografia

Nadolska-Styczyńska Anna

- 2015: *Wprowadzenie: „Sacrum w muzeum”. Dyskusja o naruszaniu sfery świętości*, „Zbiór Wiadomości do Antropologii Muzealnej”: nr 2, s. 13—136.
- 2016: *„Na szlaku. Muzea a turystyka”. Drugie wiosenne seminarium muzeologiczne, Pieniężno 2015*, „Zbiór Wiadomości do Antropologii Muzealnej”, nr 3, s. 73–77.

Urbaniak Elżbieta, Kowalska Elżbieta (red.)

- 2010: *Muzeum XXI wieku — teoria i praxis*, Gniezno: Muzeum Początków Państwa Polskiego.